

ДОПОМОГА ДІТЯМ УСРР ЗАКОРДОННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х рр.

А. С. Білоконь

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

bilokon_95@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2872-5751

Ключові слова: Українська СРР, радянська влада, голод, дитячий будинок, інтернат, їдальня, допомога, Ф. Нансен, Міжнародний союз допомоги дітям.

У статті розглянуто проблеми боротьби органів радянської влади з голодом 1921–1923 рр. та його наслідками. Досліджено діяльність міжнародних організацій з надання допомоги дітям. Детально розглянуто внесок Міжнародного союзу допомоги дітям у створення пунктів харчування для дітей в регіонах України, що найбільше постраждали від неврожаю. Наведено дані про сприяння у створенні, фінансовій та матеріальній підтримці Міжнародним союзом допомоги дітям та Всесвітньою єврейською конференцією допомоги дітям дитячих будинків, інтернатів, пологових будинків.

THE ASSISTANCE OF FOREIGN ORGANIZATIONS TO CHILDREN OF THE UKRAINIAN SSR IN THE FIRST HALF OF THE 1920 S.

A. Bilokon

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Key words: Ukrainian SSR, Soviet authorities, famine, an orphanage, a boarding school, a canteen, assistance, F. Nansen, the International Union of Assistance to Children.

The article considers the problems of the struggle of the Soviet authorities with the famine of 1921–1923 and its consequences. It has been established that the leadership of the Ukrainian SSR followed the Kremlin's directives in the fight against starvation and its consequences. To maintain direct contact with international organizations the Foreign Department was established at the Central Commission of Aid to the starving people; the main tasks of it were to coordinate and organize the activities of the Authorized representations of the Russian SFSR abroad, to organize the aid to the starving, to unite the activities of People's Commissariats and central institutions working with the foreign aid to the starving, information policy and agitation for the foreign food aid and material assistance.

The activities of the international organizations providing assistance to children are studied. The survey of the regions suffering from famine and the situation of the population left terrible apocalyptic pictures of the children's situation in the memory of the members of international missions. The contribution of the International Union of Assistance to Children in the establishment of food outlets for children in the regions of Ukraine most affected by the crop failure is considered in details. The data on the establishment assistance, financial and material support of the International Union of Assistance to Children and the World Jewish Conference of Assistance to Children in orphanages, boarding schools, and maternity hospitals are given. Children's institutions in Ukraine were supplied not only with food, but also with clothes, shoes, bed linen, detergents, the service personnel was also maintained at the expense of the international organizations.

The activities of foreign charity organizations have become one of the key factors in eliminating starvation among the child population of Ukraine. Thanks to international charity organizations which have helped children to fight hunger and its effects, many deaths have been avoided.

Сучасна українська історична науки переживає складний період, пов'язаний з переосмисленням кожного з етапів вітчизняної історії. Голод 1921–1923 рр. займає особливе місце в історії України. Масштабне лихо, що охопило значну частину території УСРР, було викликане не лише об'єктивними природними причинами, а мало й соціально-політичну складову. У той же час, історія боротьби з голодом 1921–1923 рр. – приклад об'єднання зусиль різних соціальних груп, державних, громадських та міжнародних організацій у порятунку великої кількості людей. У центрі проблеми подолання голоду початку 1920-х рр. перебуває рівень комунікації влади і суспільства, взаємодія яких в екстремальних умовах життя країни і її регіонів найбільш цікаво відстежити в науковому плані. Державна влада, виступаючи верховним розпорядником усіх ресурсів, демонструвала намагання організувати допомогу голодному населенню, а вітчизняна і світова громадськість відповідним чином відреагувала на її заклики до участі в цій допомозі.

Наш інтерес до цього періоду української історії продиктований потребою систематизувати накопичений історичний матеріал відповідно до сучасних наукових поглядів. Тому метою статті є з'ясування видів, форм, способів і мотивів надання допомоги голодним дітям державними органами та міжнародними організаціями. Проблема актуалізується при аналізі регіональної специфіки, оскільки вивчення організації допомоги голодним на території окремо взятих регіонів у поєднанні із загальнодержавними тенденціями дозволяє отримати найбільш об'єктивну і повну картину історичної події.

У сучасній історіографії одним із напрямів вивчення голоду 1921–1923 рр. є соціальна історія та історія повсякдення. У поле зору дослідників потрапляють такі незахищені соціальні групи, як діти. Позиція авторів щодо керівництва радянської держави та партійних лідерів у цих публікаціях відкрито негативна. У той же час історіографія проблеми стала розвиватися одночасно у двох взаємопов'язаних напрямках: спостерігається зростання числа досліджень, виконаних на основі регіональних матеріалів та активізується вивчення внеску міжнародних організацій у справу боротьби з голодом. У цьому ключі значний інтерес представляють дослідження О. Тригуба¹, Т.

Михайловського², О. Мовчан³, В. Кириленка⁴.

На початку 1920-х рр. сільське господарство України опинилося у дуже скрутному становищі. Давалися взнаки воєнні та революційні лихоліття, посухи, неврожаї та здирницька більшовицька політика. Голод вразив основні хліборобні регіони колишньої Російської імперії, заселені переважно українцями – Поволжя, Північний Кавказ, охопив південні губернії України та призвів до гуманітарної катастрофи. У Кремлі на погіршення продовольчої ситуації в цих регіонах дивилися крізь пальці. Україну більшовики у своїй політиці розглядали як сировинний і хлібний придаток їх імперських амбіцій. Руйнівні наслідки радянської політики продрозкладки перевищили збитки, спричинені війною. Незважаючи на скорочення товарності селянських господарств, радянський уряд продовжував примусове вилучення у них продовольства. Розкладка поширилася на все, що вироблялося у селянському господарстві. Через війну на території України в 1920 р. основний тягар продрозкладки припав на хліборобські райони Росії, тому після припинення воєнних дій уряд вирішив повністю вилучити хлібні лишки і в українському селі⁵.

У лютому 1921 р. ВЦВК РСФРР було створено Комісію допомоги сільському населенню, яке постраждало від неврожаю 1920 р⁶. Це була перша надзвичайна організація, яка мала вирішувати питання допомоги населенню Рязанської, Калузької, Орловської, Тульської і Царицинської губерній Росії. Під дію цієї постанови не потрапили регіони Півдня України та Центральної Росії, оскільки більшовицьке партійно-державне керівництво вперто забороняло поширювати інформацію про голод. До липня 1921 р. факт масового голоду офіційно не був визнаним.

Лише 18 липня 1921 р. постановою ВЦВК було організовано Всеросійську Центральну Комісію

2017. Вип. 6. С. 224–228.

² Михайловський Т.О. Діяльність міжнародних організацій на Півдні України (1921–1929 рр.): Дис... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. Миколаїв, 2017. 267 с.

³ Мовчан О., Реєнт О. Комісії та комітети допомоги голодуючим в УСРР // Енциклопедія історії України: У 10 т. Т. 4: Ка-Ком. К.: Наукова думка, 2007. С. 471–473.

⁴ Кириленко В.П. Голод 1921–1923 років у Південній Україні: Дис... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. Миколаїв, 2015. 230 с.

⁵ Кириленко В.П. Голод 1921–1923 років у Південній Україні: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. Миколаїв, 2015. С. 46.

⁶ Постановление ВЦИК «Об образовании Комиссии по оказанию помощи сельскому населению, пострадавшему от неурожая». 17.02.1921 // Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г. М.: Управление делами Совнаркома СССР, 1944. С. 143.

¹ Тригуб О.П., Михайловський Т. О. Міжнародний союз допомоги дітям у подоланні наслідків розрухи на Півдні України (1923–1924 рр.) // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: збірканукових праць.

допомоги голодуючим (ЦК Допгол)⁷, завданнями якої ставали організація та координація діяльності всіх державних і громадських установ та організацій по боротьбі з голодом. ЦК Допгол встановила потреби голодуючих регіонів, визначила першочергові заходи відомств, установ та організацій допомоги голодуючим, займалася пошуком коштів, контролювала та координувала роботу з надання допомоги голодуючим. До завдань ЦК Допгол входила організація та координація діяльності всіх державних і громадських установ та організацій із закордонними організаціями у боротьбі з голодом.

В УСРР наслідували дії та підпорядковувалися прямим директивам Москви. Тому тут лише в кінці червня 1921 р. постановою президії ВУЦВК було засновано Комісію допомоги населенню, що постраждало від неврожаю, яка уже через місяць була також реорганізована, за зразком РСФРР, у Центральну комісію допомоги голодуючим при ВУЦВК. 18 серпня 1921 р. Політбюро ЦК КП(б)У затвердило рішення про організацію Всеукраїнського та губернських комітетів допомоги голодуючим при виконкомах рад⁸.

Радянське керівництво виявилось нездатним справитися з гуманітарною катастрофою власними силами, тому вимушене було в липні 1921 р. звернутися по допомогу до іноземних держав та громадськості. 13 липня 1921 р. письменник М. Горький на прохання радянського уряду в Москві виступив зі зверненням «До всіх чесних людей», у якому закликав міжнародну спільноту надати Росії допомогу в боротьбі з голодом. Керівництво держави долучило до цих прохань і авторитетним же гнаній православної церкви. Аналогічне звернення до єпископа Нью-Йоркського та архієпископа Кентерберійського на прохання М. Горького написав і патріарх Тихон⁹.

Звернення М. Горького було направлено до Норвегії Фрітьофу Нансену, верховному комісарові Ліги Націй з репатріації військовополонених. 15–16 серпня в Женеві відбулася нарада за участі самого Ф. Нансена, Товариства друзів (квакерів), Ліги товариств Червоного Хреста,

Міжнародного Червоного Хреста, Міжнародного союзу допомоги дітям та інших громадських філантропічних організацій і товариств, на якому було прийнято рішення спрямувати до Москви делегацію на чолі з Ф. Нансеном для укладення договору з радянським урядом. Цей договір було підписано 27 серпня 1921 р.¹⁰

У ці важкі в соціально-економічному плані роки зростала нагайна потреба в міжнародній допомозі. Продовольство, одяг, взуття, медикаменти та предмети догляду за хворими, такі необхідні в часи голоду, надходили із-за кордону. Однак їх доставка ускладнювалася відсутністю торговельних договорів радянської держави з іноземними державами, а також відсутністю коштів для оплати необхідних товарів. Для підтримки безпосереднього зв'язку з міжнародними організаціями при ЦК Допгол було створено Закордонний відділ, який займався питаннями координації та організації діяльності Повноважних представництв РСФРР з допголівської діяльності за кордоном, об'єднання діяльності наркоматів і центральних установ з питань закордонної допомоги голодуючим, інформаційною політикою та агітацією щодо надання закордонної допомоги¹¹.

Українським урядом восени 1921 р. було офіційно визнано голодуючими 5 губерній: Запорізьку, Катеринославську, Донецьку, Миколаївську, Одеську. Хоча й решта губерній не були в достатній мірі забезпечені запасами продовольства. У цій складній соціально-економічній ситуації найбільш незахищеною категорією населення стали діти. Саме на них ситуація тотального голоду мала найбільший вплив. Взимку 1921–1922 р. в Україні голодувало до 2 млн. дітей, а станом на 1 квітня 1922 р. їх уже було 5, 6 млн., що склало 25% усього населення республіки¹². На ґрунті голоду, антисанітарії розвивалися різні форми тифу серед дітей, сухоти, дизентерія. Діти пухли від голоду, хворіли цингою, скарлатиною, дифтерією, малярією, віспою та іншими інфекційними захворюваннями¹³, а використанню в їжу всяких можливих сурогатів (жолудів, кори дерев, листя, соломи, збруї тощо) збільшувало статистику захворюваності та смертності серед дитячого населення.

Гуманітарну допомогу голодуючим надавали

⁷ Декрет ВЦИК «О Центральной Комиссии помощи голодающим при Всероссийском Центральном Исполнительном Комитете». 18.07.1921 // Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г. М.: Управление делами Совнаркома СССР, 1944. С. 617–618.

⁸ Итоги борьбы с голодом в 1921–22 гг. М.: Издание ЦК Помгол ВЦИК, 1922. С. 66.

⁹ Аншакова Ю. Ю. Изпростога човеколюбия: о работе Международного союза помощи детям в Поволжье во время голода начала 1920-х годов // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2013. Т. 19. №3. С. 76.

¹⁰ Итоги борьбы с голодом... С. 236.

¹¹ Михайловський Т. Взаємодія міжнародних філантропічних організацій з радянськими органами влади (1921–1925 рр.) // Емінак. 2016. №3 (2). С. 19.

¹² Парашевіна О. Діти і голод 1921–1922 рр. в Україні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2005. Вип. 14. С. 137–146.

¹³ Известия. 1922. 29 января.

численні закордонні організації, як державні, так і громадські, етнічні та релігійні. Це були Американська адміністрація допомоги (АРА), Місія Нансена, яка являла собою «парасолькову» структуру близько 20 організацій, головним чином Червоних Хрестів країн Європи, а також низка благодійних фондів, «Товариство друзів» (квакери з Великої Британії і США), Міжнародний союз допомоги дітям та інші. Всі вони відрізнялися джерелами фінансування. АРА отримувала потужне фінансування від американського конгресу у 20 млн. доларів. Всі інші благодійницькі організації функціонували переважно за рахунок приватних пожертв.

20 серпня 1921 р. в Ризі було підписано договір між радянським урядом та Американською організацією допомоги. На той час АРА була найбільшою у світі благодійницькою організацією з солідним фінансуванням та досвідченим персоналом. З 1919 р. АРА, створена указом президента В. Вільсона, користувалася великою підтримкою конгресу США, надавала масштабну продовольчу допомогу дітям 21 країни Європи та Близького Сходу¹⁴.

Варто підкреслити той факт, що уряди багатьох європейських країн були принциповими противниками надання допомоги більшовицькій Росії, вважаючи такі дії визнанням факту існування радянської влади та співпраці з нею. Відповідну позицію змушена була зайняти і Ліга Націй. Окремі неурядові організації у питанні допомоги голодуючим Росії обмежувалися перерахунком коштів у фонд місії, інші мали власний апарат з надання допомоги, їм виділявся певний район для роботи, як правило, окремі повіти або волості¹⁵. Активна діяльність цих організацій розпочалася восени 1921 р., відповідно до договорів, укладених радянським урядом¹⁶. У самий розпал голодної зими 1921–1922 рр. вони вже вибудували чітку систему харчування для дітей, а пізніше – і для дорослих¹⁷. Іншою сферою їх діяльності стало надання населенню медичної та медикаментозної допомоги.

¹⁴ Бондаренко Т., Николаева Т. Миссия Фритъофа Нансена по спасению голодающих Поволжья // Власть. 2011. Вып. 3. С. 101.

¹⁵ Vogt C.E. Fridtjof Nansen and European Food Aid to Russia and the Ukraine 1921–1923 // Dvacátéstoletí. The Twentieth Century. Praha, 2009. P.43.

¹⁶ Герман А. А., Осташева Н. В. Американская администрация помощи // Немцы России: энцикл.: в 3 т. М.: Изд. дом «ЭРН», 1999. Т. 1 (А–И). С. 52.

¹⁷ Баламутенко В. А., Чижова О. Г. Деятельность Американской администрации помощи в России. 1921–1923 гг. // Исторический архив. 1993. № 6. С. 77.

Вони працювали як на постійно так і на тимчасовій основі, переважно з власним апаратом розподілу допомоги, упродовж різного періоду часу і в різних регіонах. Документальні матеріали цих організацій, їх звіти, статистичні дані, переписка, спогади працівників – усе це є цінним джерелом та беззаперечним свідченням трагізму тих подій, своєрідним «поглядам з боку» на політичну, економічну і соціальну ситуацію в країні на початку 1920-х рр. та на сам голод.

Перш ніж приступити до надання допомоги, іноземні благодійницькі місії проводили обстеження потенційних районів роботи, що було обумовлено відсутністю за кордоном достовірної інформації про справжні масштаби лиха. Часом у тогочасній закордонній пресі з'являлися скандальні повідомлення про спрямування закордонної продовольчої допомоги на потреби Червоної армії, партійних та радянських чиновників¹⁸. Інспектування регіонів, охоплених голодом, та становища населення залишали в пам'яті членів міжнародних місій страшні апокаліптичні карти становища дітей голодних губерній. Учасники закордонних місій відмічали, що одним із самих важких і шокуючих вражень для них було становище дитячих будинків¹⁹.

У вересні 1923 р. постановою президії ВЦВК було створено постійну Комісію закордонної допомоги при президії ВЦВК²⁰. Ця Комісія створювалася для об'єднання, організації діяльності і керівництва всіма видами закордонної допомоги. До її складу входили представники президії ВЦВК, Особливої секції з відновлення сільського господарства у Комісії сприяння сільському господарству при ВЦВК, Центральної комісії допомоги дітям при ВЦВК, Червоного Хреста, ВЦСПС, Наркомату зовнішньої торгівлі та Наркомату освіти РСФРР. З утворенням Комісії закордонної допомоги при президії ВУЦВК до неї переходили функції ліквідованого Повноважного представництва УСРР при всіх закордонних організаціях допомоги, Особливої секції з відновлення сільського господарства при ВУЦВК.

Однією з таких закордонних організацій, яка активно включилася в роботу з надання допомоги голодуючим в Україні став Міжнародний союз

¹⁸ Аншакова Ю.Ю. Голод начала 1920-х годов в России в оценках иностранных организаций помощи голодающим // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2013. Т. 15. №1. С. 74.

¹⁹ Там само, с. 75.

²⁰ Постановление ВЦВК «О создании Комиссии заграничной помощи при президиуме ВЦВК» // Известия. 1923. 9 сентября. №203.

допомоги дітям (МСДД). Він перебував під егідою Міжнародного Червоного Хреста, його штаб-квартира знаходилася в Женеві. Структуру МСДД формували Міжнародний комітет Червоного Хреста, організації Червоного Хреста низки країн світу (Бельгії, Болгарії, Данії, Ірландії, Іспанії, Росії, Польщі, Нідерландів, Китаю) та регіональні союзи допомоги дітям (Англії, Вірменський, Італії, Латвії, Німеччини, Норвегії, Румунії, Сербії, Швеції, Туреччини, Фінський, Угорщини, Франції)²¹. Загалом це було об'єднання 67 благодійницьких громадських організацій з багатьох країн світу. Очолювана була на той час Ф. Нансеном – відомим полярним дослідником, який розгорнув масштабну організацію допомоги у період страшного голоду 1921–1923 рр. З березня 1921 р. Міжнародний союз допомоги дітям спочатку розгорнув свою діяльність в Росії з розподілу кількох вагонів продовольства та одягу серед дитячих закладів міста Москви. Однак, з посиленням ситуації голоду в Поволжі, змінив географію своєї діяльності, розпочавши активну допомогу дітям цього регіону. Першими і невідкладними кроками стало організація діяльності дитячих столових, у яких харчувалося до 300 тис. дітей та до 250 тис. дорослого населення²².

Лише з травня місяця 1922 р. Міжнародний союз допомоги дітям поширює свою діяльність і в Україні відкриттям столових, інших пунктів харчування у місцевостях, які найбільше потерпали від голоду. Судячи з листа Головного Уповноваженого МСДД Ж. Дессонна до Комісії закордонної допомоги при президії ВУЦВК від 10 листопада 1923 р., Міжнародним Союзом допомоги дітям у той час уже було поставлено продовольства по лінії Центральної комісії допомоги дітям для 30 тис. українських дітей. Для цього МСДД було завезено до України 20 транспортних вантажів допомоги, що склалися з продовольства, дитячого одягу, взуття, медикаментів на загальну суму 3 млн. французьких франків. Всесвітня єврейська конференція допомоги дітям, яка також входила до МСДД, асигнувала тоді ж ще 10 млн. французьких франків.

Завдяки сприянню, фінансовій і продовольчій підтримці Міжнародного союзу допомоги дітям, було створено дитячий будинок у Києві, в українських регіонах відкривалися дитячі колонії, інтернати, їдальні, дитячі ясла, нічліжки. Зокрема, у

листопаді 1922 р. у Полтаві було відкрито столову, яку щомісячно відвідували більше 10 тис. голодуючих дітей. За рік роботи нею було видано майже 140 тис. обідів. Харчування від МСДД отримували діти до 14 років за картками, які роздавали спеціальні місцеві картбюро, утворені повітовими органами допомоги голодуючим. Біженці та діти із дитячих будинків могли в екстрених ситуаціях отримати харчування й без карток²³. Списки дітей, що підлягали під програму харчування Союзом, формувалися спеціальними комісіями, до яких входили представники громадських організацій, або комітетами селянської взаємодопомоги. У силу своєї специфіки МСДД не міг реалізувати широкомасштабну програму харчування дорослого населення, однак часто видавав продуктові пайки хворим дорослим людям.

У їдальнях Міжнародного союзу допомоги дітям було розроблено три види меню. Харчування вважалося додатковим, тобто передбачалося, що діти отримують ще якісь продукти від місцевих органів влади, що далеко не завжди відповідало дійсності. Насправді ж, «додаткові» пайки як від МСДД, так і від АРА були для дітей їх єдиною їжею. Меню №1 включало: рис 9 зол., молоко 6 зол., борошно 5 зол., цукор 2 зол., сіль 1 зол., хліб 24 зол. Меню №2 включало: квасолю 20 зол., борошно 4 зол., сало 3 зол., сіль 1 зол., хліб 24 зол. До меню №3 входили: рис 8 зол., молоко 5 зол., борошно 3 зол., какао 3 зол., цукор 5 зол., хліб 24 зол. Готувалася їжа переважно у спеціально привезених з Британії пересувних кухнях. Калорійність меню №1 становила 959,24 ккал., меню №2 – 1 251 ккал., меню №3 – 957,78 ккал.²⁴ Відзначимо, що калорійність пайка могла варіюватися в залежності від безперебійності поставок продвантажів, наявних запасів, етапу роботи тощо. Зокрема, за відомостями за лютий 1923 р. вона склала 547 ккал.²⁵

Дитячі заклади в Україні постачалися не лише продовольством, а й одягом, взуттям, постільною білизною, м'якими засобами, за кошти міжнародних організацій утримувався обслуговуючий персонал. Всесвітньою єврейською конференцією допомоги дітям фінансувалися 42 дитячі медичні установи Української СРР, серед них, дитячі поліклініки, дитячі дільничні лікарні, амбулаторії, санаторії, медичні пункти, лабораторії, дезкаме-

²¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 284. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 10.

²² ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 102.

²³ Помогалова О.И. Помощь иностранных благотворительных организаций голодающим Саратовского Поволжья (1921–1923 гг.): Дисс... канд. ист. наук. Саратов, 2013. С.118–119.

²⁴ ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 102.

²⁵ После голода. 1923. №3. С. 56.

ри. Усі вони були відкриті за сприяння Міжнародного союзу допомоги дітям та Всесвітньою єврейською конференцією допомоги дітям в Україні упродовж першої половини 1923 р.²⁶МСДД було запроваджено новий на той час вид допомоги при народженні дитини – так звані «Рухомі корзинки», подібні до сучасних «Пакуноків малюка». Тоді до такого «приданого» для новонародженого входило: фланелева ковдра, сорочка для матері, сорочка для дитини, 2 сповивальники, 12 літніх та 6 теплих пелюшок, по 6 теплих та літніх сорочечок, клейонка, 2 чохла на подушку та матрац²⁷. Коли дитина підростала, ці речі, після відповідної дезінфекції, передавалися для іншого новонародженого.

Влітку 1923 р. організацією «Вереліф» поблизу Одеси було відкрито літній дитячий санаторій «Сонячний табір». Тут перебували на лікуванні по кілька сотень хворих на туберкульоз та виснажених дітей одеської бідноти. Належна організація роботи оздоровчого закладу, раціональне і збалансоване харчування приносили свої позитивні результати²⁸.

Загалом, за перші півроку (з 1 вересня 1923 р. по 1 березня 1924 р.) діяльності в Україні Міжнародного союзу допомоги дітям лише на харчування дітей було витрачено 242 тис. французьких франків, на 129 тис. франків було закуплено і розподілено дитячого одягу та взуття. 2475 дітей у різних дитячих закладах України отримували

фінансову допомогу від «Верелів» на харчування в розмірі 546,5 тис. франків та 300 тис. франків було витрачено на забезпечення їх одягом та взуттям²⁹.

Таким чином, діяльність закордонних благодійницьких організацій стала одним із ключових факторів ліквідації голоду серед дитячого населення України. Завдяки міжнародним благодійницьким організаціям, що надавали допомогу дітям у боротьбі з голодом та його наслідками, вдалося уникнути значно більшої смертності серед них.

Однак, міжнародним організаціям, що діяли в Україні, і надавали велику допомогу в порятунку дітей, постійно доводилося натикатися на бюрократичні перепони, невиконання договорів, крадіжки та зловживання, небажання якнайшвидшого позитивного вирішення питань організації допомоги дітям, хамство з боку відповідальних осіб. Свідченням цьому є скарги Генерального Уповноваженого Міжнародного комітету Червоного Хреста і Міжнародного союзу допомоги дітям у липні 1924 р. до Вищої житлової комісії при ВУЦВК, на некоректне, відверто хамське ставлення до нього. З боку навіть вищої державної влади спостерігалось двояке ставлення до діяльності закордонних благодійницьких організацій як в СРСР, так і в Україні. Офіційно, ця допомога віталася, але негласно було зроблено установки на обмежене її прийняття.

²⁶ ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 88.

²⁷ ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 89.

²⁸ ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 101.

²⁹ ЦДАВО України. Ф. 284. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 36.

References

Anshakova Yu. Holod nachala 1920-kh hodov v Rossyy v otsenkakh ynostrannykh orhanyzatsyi pomoshchy holodaiushchym. Yzvestiya Samarskoho nauchnogo tsentra Rossyiskoi akademyy nauk. 2013. T. 15. №1. S. 74–78.

Anshakova Yu. Yz prostoho chelovekoliubyia: o rabote Mezhdunarodnogo soiuzu pomoshchy detiam v Povolzhe vo vremia holoda nachala 1920-kh hodov. Yzvestiya Samarskoho nauchnogo tsentra Rossyiskoi akademyy nauk. 2013. T. 19. №3. S. 76–82.

Balamutenko V., Chyzhova O. Deiatelnost Amerykanskoï admynstratsyy pomoshchy v Rossyy. 1921–1923 hh. Ystoriycheskyi arkhiv. 1993. № 6. S. 77.

Bondarenko T., Nykolaeva T. Myssyia Frytofa Nansena po spasenyiu holodaiushchykh Povolzhia. Vlast. 2011. Vyp. 3. S. 100–103.

Herman A. A., Ostasheva N. V. Amerykanskaia admynstratsyia pomoshchy. Nemtsy Rossyy: entsykl.: v 3 t. M.: Yzd. dom «3RN», 1999. T. 1 (A–Y). S. 52–53.

Dekret VTsYK «O Tsentralnoi Komysyiy pomoshchy holodaiushchym pry Vserossyiskom Tsentralnom Yspolnytelnom Komytete». 18.07.1921. Sobraneye uzakonyeny y rasporyazheniy pravytelstva za 1921 h. M.: Upravlenye delamy Sovnarkoma SSSR, 1944. S. 617–618.

Yzvestyia. 1922. 29 yanvaria.

Ytohy borby s holodom v 1921–22 hh. M.: Yzdanye TsK Pomhol VTsYK, 1922. 499 c.

Kyrylenko V.P. Holod 1921–1923 rokiv u Pivdennii Ukraini: Dys... k.i.n.: 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Mykolaiv, 2015. 230 s.

Mykhailovskyi T. Vzaiemodiia mizhnarodnykh filantropichnykh orhanizatsii z radianskymy orhanamy vlady (1921–1925 rr.). Eminak. 2016. №3 (2). S. 18–26.

Mykhailovskyi T.O. Diialnist mizhnarodnykh orhanizatsii na Pivdni Ukrainy (1921–1929 rr.): Dys... k.i.n.: 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Mykolaiv, 2017. 267 s.

Movchan O., Reient O. Komisii ta komitety dopomohy holoduiuchym v USRR. Entsyklopediia istorii Ukrainy: U 10 t. T. 4: Ka-Kom. K.: Naukova dumka, 2007. S. 471–473.

Parashchevina O. Dity i holod 1921–1922 rr. v Ukraini. Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. 2005. Vyp. 14. S. 137–146.

Pomohalova O.Y. Pomoshch unostrannnykh blahotvorytelnykh orhanyzatsyi holodaiushchym Saratovskoho Povolzhia (1921–1923 hh.): Dyss... kand. yst. nauk. Saratov, 2013. 214 s.

Postanovlenye VTsVK «O sozdanyy Komysyisy zahranynchoi pomoshchy pry prezydyume VTsVK». Yzvestyia. 1923. 9 sentiabria. №203.

Postanovlenye VTsYK «Ob obrazovanyy Komysyisy po okazanyiu pomoshchy selskomu naseleniyu, postradavshemu ot neurozhaia». 17.02.1921. Sobraneye zakonenyi y rasporyazhenyi pravytelstva za 1921 h. M.: Upravlenye delamy Sovnarkoma SSSR, 1944. S. 143.

Tryhub O.P., Mykhailovskyi T. O. Mizhnarodnyi soiuz dopomohy ditiam u podolanni naslidkiv rozrukhy na Pivdni Ukrainy (1923–1924 rr.). Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry: zbirka naukovykh prats. 2017. Vyp. 6. S. 224–228.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). F. 284. Op. 1. Spr. 5. 158 ark.

TsDAVO Ukrainy. F. 284. Op. 1. Spr. 9. 148 ark.

Vogt C.E. Fridtjof Nansen and European Food Aid to Russia and the Ukraine 1921–1923. Dvacáté století. The Twentieth Century. Praha, 2009. P.43–44.